

активності та ініціативи трудового колективу. За нинішніх умов господарювання трудові відносини залишаються поза увагою. Даються взнаки ідеологічні упередження, намагання обов'язково перебудувати систему виробничих відносин, господарський механізм всупереч положенням марксистської політекономії, теорії трудової вартості. Між тим, незаперечним фактом є трудове походження багатства суспільства (окрім дарунків природи). За ринкових умов праця є найдорожчим фактором виробництва. До того ж це фактор є первинним, тоді як капітал має похідний характер. Трудовий колектив – це основне мікросередовище, де в найбільшій мірі виявляється творчий потенціал кожного працівника, суть виробничих відносин, спосіб життя. Взагалі трудовому колективу можна дати таке визначення: він є вищою формою організації людей, які об'єднані системою взаємовідносин, мають спільну мету, підпорядковану цілям суспільства, сприяють розвитку суспільства [2, 3, 4].

Ефективність колективної праці вирішальною мірою залежить від організації первинних трудових осередків. Доведено, що найбільш доцільно створювати їх на базі, так званих, неформальних груп, які виникають при міжособистісних відносинах і взаємних симпатіях. Розмір групи – від 2 до 15 осіб. Взаємовідносини людей значною мірою визначають їх ставлення до спільної справи. Формуючи нові підприємства та підрозділи, важливо створити в кожному сприятливий соціально-економічний клімат, здатним на добровільних засадах утворити первинні колективи. Вкрай важливо також забезпечити злагоду в масштабах кожної спільноти. Внаслідок негативних емоцій, якими супроводжуються нинішні процеси поділу засобів виробництва, розукрупнення підприємств, відсторонення людей від участі в управлінні виробництвом, протиставлення інтересів вузького кола осіб порушується традиційна згуртованість громад. Загострення протиріч між людьми ще більше руйнує знесилене виробництво.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А. С. Твори: 7 т. Т.5. К.: Рад. шк., 1954. С.213-230;
2. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. Психология управления. Харьков: ООО «Фортуна-пресс», 1998. 464с.;
3. Рейснер Л. И. Цивилизация и способ общения. К.: Наука, 1993. 307с.;
4. Тутушкина М.К. Практическая психология для менеджеров. Х., 1996.

**Козак С.О., здобувач вищої освіти ступеня магістр*
Державний біотехнологічний університет, Україна**

Людський капітал як основа сталого розвитку сільських територій

Останнім часом прискорюються такі економічні процеси, переважно глобальні, як світовий розвиток і інформаційної, і мережевої, і інноваційної, і соціальної, і циркулярної та іншої економіки, розповсюдження електронної

* Науковий керівник – Кравченко О.М., д-р екон. наук, доцент

комерції, розвиток ринків із асиметричною інформацією. В агропродовольчому секторі економіки України паралельно відбуваються два процеси: реформування земельних відносин та інтеграція до світового ринку. Спостерігається активізація інвестицій в людський капітал, набуває розповсюдження таке явище, як достовірне зобов'язання (яке заслуговує на довіру) та достовірна загроза [1]. Всі перераховані процеси формують особливості сучасного економічного простору, в якому видозмінюється, трансформується вся система економічних відносин. Трансформація економічних відносин завжди пов'язана із появою певних науково-практичних проблем. Однією з таких проблем є дослідження особливостей розвитку людського капіталу в умовах існуючого економічного простору, зокрема на сільських територіях.

Можемо спостерігати збільшення кількості наукових досліджень щодо концепції інклюзивного зростання як умови сталого розвитку [2-4]. Концепція, яка на думку І. Бобух та С. Щегель «розширює традиційні моделі економічного зростання, зосереджуючи увагу на рівності людського капіталу, рівня та якості життя людей, якості навколишнього середовища, соціального захисту, продовольчої безпеки, доступу до ключових ресурсів, розподілу доходу та багатства» [2, с. 67]. Одночасно, сучасним підходом до трактування економічного простору є інтелектуальний, саме з точки зору розвитку людського капіталу. Економічні ресурси в їх традиційному вигляді перестають бути головним елементом розвитку. Спостерігається перенесення акценту на економіку знань, на людину з її навичками, накопиченими знаннями та вміннями як володаря якісної інформації і відповідних технологій її упорядкування. Отже, заміна ключової ролі матеріальних факторів виробництва інтелектуальними факторами формує нову реальність, в якій утверджуються новітні форми взаємодії та суперництва [5, с. 152]. Зазначене свідчить про зміну парадигми розвитку економічних відносин.

Інтелектуальна власність за своїм соціально-економічним характером є суспільною власністю. Усуспільнення такого продукту не для себе, а для інших людей, суспільства. Так продукт інтелектуальної діяльності набуває економічних ознак, а активізація в цьому напрямку особи (індивіда), окремих груп і колективів є важливим чинником гармонійного (культурного, духовного, соціального, економічного та іншого) розвитку суспільства третього тисячоліття. Особливо це стосується сільських територій України, де станом на 1 січня 2022 року проживає майже третина населення, а саме 12,5 млн. осіб [6]. Водночас, протягом 30 років незалежності України кількість населення сільських територій зменшилась на 4,5 млн. осіб, або більше ніж на чверть: з 17 млн. осіб на 1 січня 1990 року до лише 12,5 млн. осіб на 1 січня 2022 року.

Пронько Л.М. у контексті зазначеної теми відзначає, що основними причинами такого скорочення населення сільських територій є [7]: по-перше, погіршення демографічної ситуації в сільській місцевості, що формується протягом століть; по-друге, низький рівень заробітної плати в суб'єктах підприємницької діяльності, здебільшого зайнятих у сфері сільськогосподарського виробництва, що є нижчим навіть середнього рівня по країні та у 2 рази деяких галузей народного господарства. Так, у січні 2022 року

середня заробітна плата штатних працівників сільського, лісового та рибного господарств становила 11,9 тис.грн, у середньому по економіці України – 14,7 тис.грн, водночас заробітна плата в таких галузях як інформація і телекомунікації та фінансова і страхова діяльність, відповідно, 27,2 тис.грн та 24,9 тис.грн [8]; по-третє, відсутність робочих місць у сільських населених пунктах, нерозвиненість соціальної інфраструктури.

Відносно останнього, автор додає, що сучасний рівень технічного забезпечення суб'єктів господарювання призводить до скорочення робочих місць на певних територіях, що є одним із чинників урбанізації, тобто стимулюють міграційні процеси сільського населення. Важливою характеристикою процесу відтворення людського капіталу сільських територій постає аналіз вікової та статевої структури сільського населення.

Саме людський потенціал у розвинутому світі розглядають як основну складову національного багатства і рушійну силу економічного зростання будь-якої країни. Рівень і стан людського потенціалу визначають сукупність таких характеристик як: чисельність населення й чинники її динаміки; гендерна та поколінна збалансованість; тривалість життя; економічна активність населення; рівень його освіти, професіоналізму і кваліфікації; соціокультурні характеристики населення; його пасіонарність тощо [9].

Пронько Л.М. встановлено, що вікова структура населення країни складається протягом століть під дією народжуваності, смертності та міграції. До теперішнього часу в Україні склалася статево-вікова структура, в якій чітко простежується вплив наслідків і Другої світової війни, і наслідків Чорнобильської техногенної аварії, і коливань економічного зростання країни, і вплив заходів демографічної політики, і змін у смертності й народжуваності населення, і міграційних потоків [7].

Отже, виходячи з вищезазначеного стратегічні пріоритети відтворення людського капіталу на сільській території України повинні визначатися на основі потенціалу розвитку такої території, цілей сталого розвитку, інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання на селі й дієвості механізму гармонізації їхніх економічних, соціальних та екологічних інтересів. Також питання інтелектуальної якості людського капіталу територіальних утворень. Основним документом – дорожньою картою, що регламентувало би перспективні напрями розвитку людського капіталу сільської місцевості, повинно стати Стратегія розвитку сільської території України на період 2050. Першочерговим завданням зазначеної розробленої Стратегії повинно бути визначення напрямів сприяння підвищенню ефективності (економічної та соціальної) використання людського капіталу й підвищення його інтелектуальної якості.

Крім того, створення умов для розширеного відтворення людського капіталу сільських територій доцільно формувати на основі взаємодії таких елементів: розвиток малого підприємництва на селі; підвищення якості трудового потенціалу сільського населення; розвиток інфраструктури, зокрема соціальної, виробничої та ринкової для малого та середнього бізнесу на селі.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О.М. Гармонізація економічних відносин між учасниками ринку продукції тваринництва : монографія. Харків: Смугаста типографія, 2020. 340 с.
2. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. Вісник Національної академії наук України. 2018. № 7. С. 55-70.
3. Бородіна О. М., Прокопа. І. В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. Економіка і прогнозування. 2019. № 1. С. 70-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2019_1_6
4. Манцуров І. Г. Інклюзивний розвиток як основа протидії глобальним викликам сьогодення. Економіка України. 2018. № 10. С. 71–87.
5. Небрат В. В. Історичний вимір трендів зовнішньоекономічної політики. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 151–168.
6. Чисельність наявного населення України на 1.01.2022. *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
7. Пронько Л. М. Економічні аспекти відтворення людського капіталу сільських територій. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 62–68. DOI: [10.32702/2306-6792.2022.9-10.62](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.62)
8. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності по місяцях. *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
9. Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи : кол. моногр. НАН України, Секція суспільних і гуманітарних наук. Київ, 2019. 350 с.

Мірошніченко В.І. д-р пед. наук, професор
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, Україна

Сучасна освіта в контексті глобалізації

Глобалізація світової економіки, політики, культури – складна, багатоаспектна проблема, що породжує численні наукові дискусії і тому сьогодні не має однозначного тлумачення цього явища. Семантично це поняття пов’язане з англійським словом «globalization» і має дві інтерпретації: процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі. Отже, поняття «глобальний» означає процес, предмет або явище, що стосується всієї земної кулі, охоплюють її всю, тобто мають всесвітній характер. Сам термін з’явився в 1983 році, а в 1985 американський соціолог Робертсон науково пояснив його. Із 1990 року з виходом книги К. Омае «Світ без кордонів» [1] термін «глобалізація» набув наукового та публіцистичного поширення.

Наведемо ще одне визначення глобалізації як «загально цивілізаційного процесу, який значно впливає на всі сфери людського буття, процес виникнення спільних для світового співтовариства проблем – економічних, політичних, освітянських, економічних та ін., процес породжений поглибленням взаємозв’язків і взаємозалежності країн і народів» [2]. Сприйняття цього терміну нині залишається неоднозначним. Існують десятки різноманітних визначень